

M. 12103.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Börje Hansson
Härad: Järrested Adress: Västmanag. 17, Stockholm Va.
Socken: Vallby - Ö. Tommarp Berättat av: Sigfrid Tuveesson
Uppteckningsår: 1949 Född år 1881 i Vallby

Udd. hemmansägare i Ö. Tommarp.
Fadern var dito i Vallby.
Udd. kyrkvärd, rejäl, rättfram, pålillig.
Hustrun född 1886 i Vallby, dotter till lantbrukare.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

-1890-. Fars hemman var på 30 tld. Vi hade dräng ibland men ingen husman. På fruns föräldragård i Vallby hade man husman. Han arbetade för ett jordstykke, där han fick bygga sig ett litet hus.

På efterhösten brukade man ha brytegille, när höret skulle brytas. Det var naboungdomen som kom tillsammans, delvis även grannarna i allmänhet. Hade man mycket får, ställde man också till med ett kardegille. I vissa fall t.o.m. gåsagille, när gässen slaktades och plockades. Det sistnämnda var till jul, ej vid Märten.

När man körde ut gödsel, brukade man hjälpa varandra från 3 - 4 gårdar. Vid trösken däremot var det mycket litet grannhjälp. Det var ju så gott om arbetsfolk då. /dessutom var tröskningen ej koncentrerad till några få dagar./ Mera grannhjälp vid trösk nu.

Slutet 1880-tal. Mor vävde mycket hemma, men det räckte ej till kläder. Det hon vävde var tyger till handdukar, lakan, sängdynor, underkläder, skjortor, bänkatäcken, draperier och mattor. Kvinnorna kunde väva nästan året om, för det var ju inga betor på den tiden. Vad som behövdes till kläder i övrigt köptes i stan. Far kunde köpa en hel tygpäck på en gång till vardagskläder. Sedan hade vi byskräddaren från Hamnehög hemma för syningen. Även sömmerskor kom hem och sydde.

-1890-. När jag var liten tröskade man fortfarande med plöjel. Även senare blev en del råghalm tröskad för hand, för att man skulle få långhalm till taken. Vid slutet av 1880-talet köpte så alla bönderna ungefär samtidigt hästvandringsverk från Simrishamn. Vi hade ett s.k. Landsverk av tyskt fabrikat. Det var ett "piggaverk". Skofforna, med vilka man rensade säden för hand, efterträddes av harpor med såll på. Det var göingar, som kom ned och sålde dem, lastade på en vagn med häst som dragare. När man tröskade med plöjel kunde de få hålla på med tröskningen till febr. - mars, om det var en stor gård. Då stod de ändå två par och slog.

1880-tal. Drängarna fingo stå och tröska, men deras arbetskraft räckte inte. I allmänhet hade man också en eller flera s.k. tröskemän under vintern. Det var husmän och torpare, som genom detta arbete förtjänade en del av sitt levebröd. De var glada för att få arbetet. Betalningen utgick i spannmål.

-1890-. Utom säd var det mycket små kvantiteter som överhuvud kunde säljas från en gård. Någon gång fick man litet smör över efter kärningen. Det fanns en kvinna i Vallby som brukade gå med smör till stan, eget och andras. Mannen hennes var postman.

1880-tal. De flesta gårdfarihandlarna var göingar, som körde omkring med häst och vagn och sålde trävaror: "rapsagrevor", "gysselgrevor", korgar, harpor. Andra göingar sålde järnvaror såsom järntjuder, löslänkar. En del av dem var väl från Småland, fastän de kallades göingar. Vidare kom det västgötar, som sålde vävskedar och "spröten" till väven samt bomullstyger, schaletter och även ylletyger och underkläder. När det hade varit barndop hos oss, kom en västgöte och gav dottern första gåvan i form av ett tyg till bomullsförkläde. Samma västgöte brukade alltid komma tillbaka. Enstaka men ytterst få judar förekommo. De hade tyger att sälja. De första judarna gick och köpte upp hästtagel på efterhösten. Sedan kom de med hästskjuts och till slut med bil. Gårdfarihandeln avtog dock med järnvägarnas tillkomst.

1890-. Den viktigaste avsättningsprodukten i min fars tid var spannmål, som såldes hos Björkegren i Simrishamn. Huvudsakligen var det råg och havre som odlades på vår gård. Korn förekom rätt litet, ty jorden var kalkfattig och bar ej kornet bra. Vete förekom i ytterst små kvantiteter. Spannmålen kördes till stan allteftersom det blev ett litet lager färdigtröskat. Man kunde ju inte tröska allt på en gång. Även sedan man slutat med att tröska med "plöjel", vilket skedde när jag var liten /alltså förmodligen slutet av 1880-talet/, och skaffat sig små hästvandringar, fortgick tröskarbetet ofta hela vintern, Man började på efterhösten, när plöjningen var färdig. Man tröskade några dar, och sedan måste man rensa drösseln och skaffa undan det tröskade från loggolvet. Rensningen tillgick så, att "drösseln" /agnar och säd tillsammans/ kastades med en skofa av trä. I början av 1890-talet hade dock de flesta bönderna rensemaskin eller kaste-maskin /en enkel fläkt/ samt väderharpa. Följaktligen blev det många stadsresor under vinterns lopp.

Slut. 1880-tal. Illebrand samlades om sommaren i form av torv, som bönderna pludrade i egna eller andras mossar.

Ved kördes hem från Kronovall, där man fick köpa kvistved, som blivit över när de gjorde stockar. Den köptes i form av högar, s.k. klossbunkar, med smågrenar, och far brukade köpa 5 stycken för vintern.

-1890-. Kornet odlades för drickats skull. Vi lämnade korn vid bryggeriet i Simrishamn och fick malt i stället samt tillredde sedan drickat hemma.

Virke köptes först i Simrishamn. Senare körde vi mycket till Svenstorp och hämtade timmer. Det fanns en storhandlare där, efter järnvägens tillkomst. Till Svenstorp fördes också en hel del djur. Även handelsresor till Tomelilla. På 1890-talet blev det vanligt med handelsfärder till Smedstorp och Tommarp. Det fanns storhandlare där, som hade varit i stan förut och som flyttade ut till stationssamhället i samband med järnvägarnas tillkomst. Ejlertsson i Smedstorp t.ex. Till Tommarp kom de ända nedifrån Gislöv med spannmålsfororna. Ejlertsson sålde brännvin, och därför blev Smedstorp ett särskilt betydelsefullt handelscentrum. Till Skillinge for man ej från Vallby. Norberg, handlararen i Skillinge på den tiden, hade diligenslinje med personbefordran mellan Skillinge och Simrishamn. Vi bodde vid västra gränsen av Vallby s:n och hade för den skull våra småuppköp i Hammenhög. Från södra Vallby återigen tog man till Borrby, och från Vallby kyrkby hälften till Hammenhög och hälften till Borrby. Från nordöstra delen av socknen for de visst till Tommarp. Det var dock ganska litet handelsrörelse i Hammenhög innan de fick lantmannaföreningen där, vilket skedde något senare.

Till frukost var det sill och pantoffler.

Till middag soppor av olika slag: med kål, potatis, ärter o.s.v. Ofta välling.

Meafon vid fyratiden, bestående av smörmad.

Kvällsmat: gröt och mjölk.

Sill äts på brädlappar: sillabräden. Var och en hade sitt bräde. På en del håll förekom det även långa bräden för flera personer. Till det hade man ett gemensamt kar med gräde att doppa i.

Gröt äts med hornskeg ur gemensamt fat.

Vid mitten av 1880-talet /och kanske senare/ åt man allmänt ur gemensamma skålar. Fram till år 1900 hade det blivit allmänt med tallrikar för var och en. I enstaka fall fortsatte man att äta ur gemensamma kärl fram på 1900-talet.

Förändringarna genomfördes ofta av ungdomarna, som hade varit ute och sett hur man hade det på andra håll /större gårdar?/ och sedan kom hem och ändrade vanorna där.

Sillabräderna och de gemensamma matkärlen efterträddes av runda trätallrikar. Sedan kom postelinet.

1890-. Det första uppköpsmejeriet bildades i Hammenhög omkring 1890. Man körde därifrån och samlade upp mjölk. Dessförinnan hade det varit litet djur och litet mjölk på gårdarna. Det enda kraftfodret hade varit rapsmjöl, som man blandade med hackelse. Redan det första mejeriet innebar ett mycket starkt uppsving för kreatursskötseln och lantbruket i allmänhet. Nu fick man en peng samlad en gång i månaden och därmed en stabil inkomst året runt i stället för de sädsladdar man förut måst lita till. Man skaffade kraftfoder och flera djur, fick medel att göra investeringar i nya redskap och till att skaffa sig nya saker överhuvud taget. Ganska snart efter mejeriernas tillkomst, när mjölkkvantiteterna hade ökat, blev det körlag från några gårdar, som besörjde transporter.

1894-. Sockerbetsodlingen började samtidigt med att järnvägen drogs förbi Hammenhög. Samma år byggdes sockerbruket i Köpingsbro. Genom sockerbetsodlingen åstadkoms en motsvarande förbättring av jordbruket och den allmänna sociala standarden /penninghushållning och utökad byteshushållning/ som genom mejerierna. Sockerbetorna kommo dock senare.

1880- o. 90-tal. Före min tid var det marknad i Komsta, men när järnvägen kom flyttades den till Smedstorp. Samtidigt var det hela tiden marknader i Simrishamn. /Medd. avser kreatursmarknader./

1890-tal. I allmänhet hade stabborna ingen primär del i jordbrukets förändringar. Givetvis tog de hem nyheter och var angelägna att få sälja dem. Väsentligare för bönderna var dock att lära sig inse fördelarna med något nytt, och det måste ske genom folk, som själva hade direkta erfarenheter av lantbruk. Hushållningssällskapen ha sålunda spelat en mycket stor roll genom att de sände ut konsulenter, som talade för de förbättrade metoderna. Min bror kom till Vilans folkhögskola och lärde sig rationellare jordbruk.

Björkegren i Simrishamn hade själv lantbruk. Genom att han sålunda hade förstånd på saken och i övrigt var en mycket duktig karl fick han en ej ringa betydelse i vissa hänseenden. Han var t.ex. mycket drivande när det gällde att få folk att köpa gödningsämnen. Eller han kunde säga till någon: så ärter, skall jag köpa å di. Han behövde mycket ärter som proviant åt skepparna, och genom utvidgad odling av ärter blev jorden kväverikare.

I min tid /en bit in på 1900-talet/ ha gödningsämnena mest köpts genom Centralföreningen i stationssamhället. /Tommarp/

-1900-. Brännerierna ha också haft stor betydelse för jordbrukets förbättring. Genom dranken, som är ett förstklassigt foder, jämte penninginkomsterna. Det första bränneriet här i trakten var i Vemmerlöv. Det grundades av en göing, som kom från Kristianstadshållet och var van vid potatisodling och brännerier däruppe. Han arrenderade en kronogård, som var mager, påvisade önskvärdheten av potatisodling och fick statligt tillstånd att bygga ett bränneri. Sedan kom skoboarna norr om Vemmerlöv och byggde också ett bränneri strax intill det första. Och så kom bränneriet i Kvarnby. Det första bränneriet i Vemmerlöv omkring 1900.

Stärkelsefabrikerna ha också varit mycket gynnsamma för jordbruket. Den närmaste här ligger i Lunnarp vid järnvägsstationen.

1880-1949. Far åkte rätt ofta till stan (Simrishamn) på 1880- och 1890-talen från Vallby.

Jag åkte ännu oftare från min gård i Tommarp (Palmelund).

Jag köpte nämligen mitt kraftfoder i Simrishamn och for och hämtade ett lass per månad förutom andra stadsresor.

Under första världskriget brukade vi ett tag fara med charabang till Ystad, dit det är tre mil. /Nöjes- och handelsresa./ Nu åker de ännu oftare till någon stad med bil. Fordarna kommo på 1920-talet. Sedan dess har man inte en stad utan flera, när det gäller lyxuppköp. Ofta på lördagarna far lantbrukarna med hustrur till Malmö eller Ystad. Varorna är billigare där än i Simrishamn. Allt vad man behöver för livets nödtorft finns nu här ute i Tommarp. I Simrishamn köper vi endast rena lyxartiklar och rent brännvin.

1910- o. 1920-tal. Arr. Helge Ohlsson i Tommarp har sitt föräldrahem i Ö. Hoby.

Hans fru är dotter till häradsdomare, också från trakten.

Hans far regera efter nya stilen, men hennes far efter gamla stilen.

1930-tal. Än mer revolutionerande än bilen på 1920-talet var traktorn på 1930-talet.

1949. Alla skall till städerna och arbeta nu. På morgonen går det fulla rälsbussar till Simrishamn. Maskinerna får överta arbetet på gårdarna. Hustrurna får sköta huset, medan allt arbete med mjölkning och kreatur, som förr åvilade kvinnorna, nu måste utföras av männen /vanligen anställda/. Jungfrur finns inte att få, fastän de har fria söndagar och lördagseftermiddagar. Alla vill bo i samhällena.

ACC. N:R M. 12103:6.

FOLKLIVS
ARKIVET
LUND

1949. Alla kreatur forslas till Tomelilla. Där är det marknad en gång i månaden (Scan).

Vi ha lasarettet i Simrishamn. Många reser också till Kristianstad, där de har bättre undersökningsmöjligheter. Specialfallen remitteras till Lund.